

De Schrift herschreven: een inleiding

1 januari 1996

Auteur: Jaap Goedegebuure

Volume: 06

Nummer: ?

Pagina's: 26-31

Documenten

- [tsjip_jrg06_062.pdf](#)

jaap goedegebuure de schrift herschreven een inleiding in de dies rede die jaap goedegebuure op 17 november 1988 uitsprak voor het forum van de katholieke universiteit brabant uitte hij zijn bezorgdheid over de kwaliteit van de cultuurconsumptie in onze tijd hij signaleerde een terug gang in serieuze aandacht voor het verleden de meesten van ons kijken niet verder dan het hier en nu en als we verder kijken dan is het liever vooruit de toekomst in het verleden is iets dat men ontkent miskent of helemaal niet kent goedegebuure bepleitte om de belangstelling voor literatuur in stand te houden een andere benadering van literatuur dan in onze cultuur gebruikelijk is niet meer alleen om het mooi maar ook om de kennis en het inzicht die zij geeft omtrent het verleden en als het waar is dat de belangstelling voor het lezen op school begint zouden we misschien ernst moeten maken met de integratie van het literatuuronderwijs en het onderricht in de geschiedenis p 9 gebrek aan kennis van culturele tradities vernauwt het historisch bewustzijn aldus een woord van de Amerikaanse letterkundige alan bloom goedegebuure sluit zich bij deze constatering aan en citeert met instemming blooms uit spraak dat diens studenten keer op keer misgrijpen wanneer het gaat om de receptie van de grote klassieke schilders omdat ze de verhalen van de bijbel en de griekse of romeinse oudheid niet kennen in de jaren volgend op deze toespraak leerde de tilburgse hoogleraar en criticus van het weekblad hp d e tij d zijn studenten de bijbel lezen als literatuur in 1993 publiceerde hij de neerslag van deze colleges in zijn boek de schrift herschreven in zijn inleiding ging hij na welke rol de bijbel in zijn leven had gespeeld en nog speelde met zijn instemming drukken we deze inleiding hier enigszins aangepast aan de omstandigheden af in de n beginne ware n e r de persoonlijke drijfveren voo r zove r z e aanleidin g zijn geweest tot het schrijven va n mijn boek de schrift herschreven liggen z e in een ver verleden vanaf he t moment dat ik ontvankelijk wa s voo r verhalen is mij n bewustzij n doordrenk t va n bijbels e geschiedenissen z e kwame n to t me via de dagelijkse bijbellectuur die eeuwenoude gewoonte van het orthodo x protestantisme doo r d e wee k wer d e r n a d e warm e middagmaaltij d e n d e avondboter-

ham door een gezinslid meestal de heer des huizes uit de schrift voorgelezen een hoofdstuk per keer en van genesis tot en met openbaringen zonder dat er een tittel of jota werd overgeslagen wanneer de tekst de genade van de here jesus zijmetu allen was verklonken volgde daarvoor de zo veelste maal in de neginne op bijzonder e vermelding verdien t de wijze 1 j l goedegebuure afscheid van het lezen k u brabant 1988 26 waarop e r gereciteer d werd voor a l mijn grootmoeder was in die kuns t een meesteres en z e toonde zich door mijn manier van voorlezen dan ook niet gesticht die kend e namelijk een zeker e variatie in toon tempo e n stembuiging in orthodox calvinistisch e kring e n i s z o n werelds e voordracht uit de n boze men leest er voor zoals men zingt tijdens de zondags e eredienst dat wil zeggen splend e n o p een toon allee n halverweg e d e zin buigt d e stem die voortkomt uit het diepste van d e keel klaaglijk naar omhoog naar god zelf toe als het ware voor het kind dat i k was werkte n dez e litanieen al s bezwe rende zangen d e zeventiende eeuwse statenvertaling ston d een goe d begrip van de tekst in de weg maar dat verhoogde juist het effect van de incantatie voor een beter begrip van de inhoud van de bijbel kon i k terecht t o p d e lagere school die heette dan ook zeer terecht school met de n bijbel e n d e zondags school of in de kinderbijbel waar al dat geheimzinnigs i n begrijpelijk nederlands werd vertaald naar de belevingswereld van het kind toe z o a l s heden daagse pedagogen zouden zeggen z o veranderde n d e gewijde teksten i n spannende en ontroerende verhalen al s i k probeer te achterhalen welk e indruk z e maakten kan ik niet anders dan aanklappen bij details die me in het geheugen zijn gegrift som s hebbe n z e maa r zijdeling s met h e t letterlijk e woord t e maken neem de art nouveau achtige illustraties i n mijn kinderbijbel e r was er een bij d e geschiedenis van jesus e n h e t dochtertje van jairus die m e o p een eigenaardig e manier angs t inboezemde waarschijnlijk k vanweg e d e gestileerde afbeelding van d e figuren d e verstard e gestalt e van christus e n h e t krijt witte hoof d van h e t dochtertje dat omzoom d door zwart kroeshaar tege n een pelu w rustte associeerd e i k ook buite n d e teks t o m m e t d e dood iet s waartoe naderhand ook het werk van odilon redon gustave klimt en fernand khnopff uitnodigde of neem de passage waarin job zittende op de mestvaalt zich met potscherven zit te krabben i k voel h e t rasp e n d e geluid no g i n mijn oren trillen op zonda g ston d d e preek centraal eerst die van d e ochtend dan die van d s avonddienst dat de familie het memoriseren van de heilige schrift van groo t belang achtte blijkt wel uit de regelmaat waarme e men mi j n a afloop van d s dienst beproefde op kennis van de tekst waarover de dominee ha d gepreekt e n dan wer d o p maandagochten d o o k no g een van d e honder d vijftig berijmd e psalmen door d e onderwijze r overhoord z o stonde n gezin ker k e n school borg voor de onontkoombare inlijving i n h e t rijk e universum van verhaa l en taal dat de bijbel is anderen schijnen eronder t e hebbe n geleden maa r i k be n mijn opvoeders dankbaar dat ze me zo stevig bij de hand genomen hebben na mijn twintigste verging het me als de meeste nederlanders van mijn gene reatie die nog wel een christelijke opvoedin g hebbe n genoten maa r nie t a l t e ijverig ware n o m d e vruchten van di e opvoeding ook door te geve n aa n hu n eigen kinderen i n d e ware zin van h e t woord leefd e i k post christelijk een even lelijke

als adequate benaming van een mentaliteit die vles noch vis is 27 wgvand
e hult jr en het dochtertje mnjairus uit k kuiper voor de jeugd amsterda m 1951
28 de geloofsartikelen waari n i k zelf s no g belijdeni s ha d gedaan ware n dod e
letter geworden de grote verhalen die er het fundament va n vormden lagen al s
een bezinksel op de bodem van mijn bewustzijn daar werden ze schoksgewijs
wakker geschud door een uitnodiging die me bij toeval bereikte zulk e invita ties
zijn al s een sla g op de rots waaruit plotseling een bron begint te stromen op de
tweede meizonda g va n he t jaar 1988 zou fran s kellendon k ee n lezin g geven i
n ee n alternatiev e seri e preke n di e he t amsterdams e evenementen etablissem
ent paradiso i n samenwerkin g me t de groene amsterdammer ha d geor
ganiseerd later is de cylcus door uitgeverij antho s gepubliceer d onde r de titel
sceptici over de schrift op dat moment was kellendon k a l onderworpe n aan ee n
bestaa n va n valle n e n opstaan veroorzaak t doo r d e slopend e ziekte waaraan
hij anderhalfjaar late r zo u bezwijken hi j klampt e zic h vas t aa n he t leven met
afspraken di e hij in vijf va n d e tien gevallen moes t afzeggen vaa k op het laat
ste moment een week voor de achtste me i vroe g huu b schreurs toe n artistiek
leide r va n paradiso me voor kellendonk i n t e vallen i k ze i metee n ja e n koo s i
n ee n opwelling het onderwerp he t bijbelverhaa l da t me al s kin d he t diepste
ha d geraakt gin g over saul de eerst e konin g va n he t vol k israe l de profee t
samuel heeft he m in he t geheime va n zij n hog e roepin g i n kenni s gestel d e n
hem ten teken daarvan gezalfd maar er moe t no g ee n volksvergaderin g aa n t e
pas komen voordat saul daadwerkelijk me t d e vorstelijke waardighei d bekleed
kan worden d e beslissin g hang t va n ee n loting sta p voo r sta p zie t d e be gun
stigde d e uitverkiezin g dichterbij komen eers t val t he t lo t o p d e sta m ben
jamin vervolgen s o p he t geslach t matri da n o p saul de zoon va n kis maar toen
men hem zocht wa s hi j nie t t e vinden daaro m steld e me n nog maals de here
een vraag is de man wel gekomen d e here nu zeide zie hi j houdt zich ergens
tussen het pakgoed schuil me n sneld e hee n e n haald e hem daarvandaan en toe
n hi j midde n onde r het vol k stond bleek het da t hi j ee n hoofd bove n al het
volk uitstak en samuel zeide tot het gehele volk ziet gi j wel wie de here verkoren
heeft want e r i s nieman d al s hi j onde r het gehel e volk i samuel 10 21 24 men
stell e zic h voor ee n boom va n ee n kerel die eerde r medelijde n da n ontza g
wek t n u hi j z o inten s verlege n is word t uitverkoren tot koning tegen wil en
dank vooral de onhandige manier waaro p hij zic h aa n he t lo t probeer t t e ont
trekke n heef t me bi j eerst e kennismakin g voorgoed voor hem ingenomen kel
lendonks lo t vie l o p mij e n i k moes t du s we l ee n lezin g houde n ove r mijn
geliefde tragisch e held he t wer d de eerste i n ee n serie va n vie r spreek
beurten stu k voo r stu k voorgedrage n o p zondag i n gebouwe n al s paradiso dat
wi l zegge n kerke n o f voormalig e kerken z e vormde n d e opsta p naa r d e
zeven essays die ik later bijeenbrach t i n de schrift herschreven ta gaan all e over
bijbelse helden en heldinnen di e me dierbaa r zijn d e meerderhei d hoort net al s
saul tot d e verliezers kain esau job e n jon a worde n doo r god s harde hand
getroffen i n ee n enke l geval om da t z e zic h tege n he m hebbe n 29 verzet maa
r meesta l om da t hu n gelu k nie t t e verenige n i s me t zij n lange termijnplann
ing isaak vanwege zijn statu s al s aartsvade r va n he t vol k israe l schijnbaar ee

n grote figuur zie ik als een twijfelende en afwachtende anti-held die altijd heeft gedaan wat andere en voor hem bedachten. Jezus voor mij en veel anderen niet identiek met Christus. Het hoofd van de kerk is de vleesge worden tragiek voor al op de momenten dat hij zich door god in de steek gelaten weet dat wel smeekt of de lijdensbeker aan hem voorbij mag gaan van de vrouwen die in de Bijbel voorkomen. Is genoegzaam bekend dat ze een ondergeschikte rol spelen. Onttrekken ze zich daaraan dan zijn ze meteen verdacht het is niet voor niet. Sodat Tamar, Rachab, Delila, Izebel en Maria Magdalena als hoer te boek staan uit affiniteit met de verliezers en verdrukten. Zette ik mijn essaybundel op als een kleine portrettengalerij. Kain, Isaak, Saul, Job, Jona, Jezus en Maria Magdalena waren mijn hoofdpersonen maar als het zo uitkwam bracht ik hen in het gezelschap van lotgenoten. Ik lever in mijn boek commentaar op de verhalen waarin zij figureren om die vervolgens te confronteren met het beeld dat anderen, romanciers en dichters erop hebben gebaseerd. Tenslotte ga ik na wat de literaire gedaanteverwisselingen van mijn helden en heldinnen toevoegen aan de betekenis van de Bijbelteksten. Zo heb ik dus mijn persoonlijk beweegredene ingepast in een algemene doelstelling. Het geven van enig zicht op het belang van de Bijbel voor de moderne literatuur. Ik zou niet volledig zijn wanneer ik voorbijging aan een bijkomende preoccupatie op het moment van mijn lezing over Saul in mei 1988. Had ik het plan een boekje te schrijven over het fenomeen van de culturele geletterdheid of liever gezegd over het toenemende gebrek aan genoemde vaardigheid. Ik had ermee te maken gekregen tijdens colleges voor letterenstudenten toen ik multatulis minnebrieven en Nietzsche's *Ecce homo* met hen behandelde. Bleken ze vrijwel zonder uitzondering blind en doof voor de verwijzingen naar de figuur van Jezus waarin multatuli en Nietzsche excelleren. Desgevraagd wilden ze best toegeven dat ze nog nooit een bliek in de Bijbel hadde n geslagen en er al evenmin uit waren voorgelezen. Ik zal hier niet gaan herhalen wat ik al heb geschreven in afscheid van het lezen 1989. Liever ga ik in op de consequenties van de opinies die ik daar heb verdedigd vier jaar achter elkaar gaf ik voor Tilburgse letterenstudenten een cursus literatuur en Bijbel aan de hand van een aantal gedichten, verhalen en romanstukken uit de eigentijdse Nederlandse letterkunde. Liet ik zien hoe het oude en nieuwe testament zijn blijven doorwerken in de literatuur zelf. Sinds ons geseculariseerd en postmoderne tijdperk waarin volgen s Lyotard de grote verhalen aan gezagen zeggingskracht hebben ingeboet dankzij de ontkerstening. Is de Bijbel voor romancier en dichter een bron geworden als de Griekse mythen of de Germaanse en Keltische sprookjes. Auteur s kunnen 30 er terecht voor thema's en motieven die alrettelijk maken zijn bewerkt en juist om die reden hebben gewonnen aan nieuwe interpretatiemogelijkheden. Laten zien in welk opzicht de Bijbel nog altijd een fundgrube is. Was overigens niet het enige doel dat ik met mijn cursus voor ogen had. Door parallel len te trekken tussen eigentijdse en Bijbelse teksten wil ik ook het gangbare interpretatiekader van de literatuur verruimen. Je leest anders wanneer je het gehoor scherp t voor de echo's uit het oude en nieuwe testament die me e resonneren in het werk van Nijhoff, Achterberg, Vestdijk, Reve, Wolters, Krol, Doeschka, Meijssing en andere Neder-

landse schrijvers van deze eeuw maar de vergelijking tussen literatuur en bijbel lever t mee r o p da n ee n paa r extra hoofdstukke n stoffgeschichte e n thematologie elk e schrijve r di e zic h orienteert o p he t boe k de r boeke n begin t al s lezer doo r he t oud e verhaa l opnieuw t e vertelle n i n d e vorm va n roman verhaa l o f gedicht geef t d e au teur lezer teks t e n uitle g e n draag t z o bi j aa n d e exegese i k zi e d e bijbel s geinspireerde literatuu r da n oo k allereers t al s ee n betekenisverrijkin g va n d i oorspronkelijke tekst en in de schrift herschreven laat ik daarom voora l zie n hoe literatuu r e n bijbe l binne n ee n bepaald e manie r va n leze n o p elkaa r be trokken kunnen worden voorbeeld ui t de schrift herschreven hoer en heilige de auteur geeft i n dit essa y allereers t wee r hoe vrom e schrijver s ui t verschil lende bijbelfragmente n d e biografie va n maria magdalen a hebbe n geconstru eerd en vergelijkt katholiek e en protestantse visies op de hoer die heilige werd vervolgens teken t hi j d e visie di e vestdijk nijhof f e n achterber g o p naa r persoonlijkheid ontwikkelden vi a ee n kort e uitweidin g ove r haa r ro l bi j yourcenar breidt hij de magdalena thematie k ui t naa r hoerige vrouwe n i n he t oude testament als delila tama r e n racha b om ui t t e kome n bi j d e roman de hagemeyertjes 1990 van gerrit krol een fragment vanouds zijn loshangend e hare n parafernali a va n d e erotiek d e vrou w geef t ermee aan dat ze bereid is in populair e liedjes soa p opera s e n visuel e recla meboodschappen i s het stereotype tot op de dag van vandaa g werkzaa m geble ven i n d e tijd va n jesus leve n wa s he t nie t anders zowe l voo r jode n al s christenen gol d loshangen d haa r al s ee n teke n va n loss e zeden rabbijne n zagen e r zelf s ee n geldig e reden voo r echtscheidin g in e n paulu s i s i n zij n eerste brie f aa n d e corinthiers zee r strikt i n zij n voorschrifte n aa n vrouwe n die de christelijke eredienst bijwonen ze dienen het haar lan g t e dragen maa r het tegelijkertij d t e bedekken indie n ee n vrou w zic h he t hoof d nie t dekt moet zij zic h oo k maa r he t haa r laten afknippen vandaa r dat tot o p d e dag van vandaag orthodox protestants e vrouwe n de s zondags met ee n hoe d o p te r kerke gaan 31